

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ФАКУЛЬТЕТ ФИЛОСОФИИ И ПОЛИТОЛОГИИ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»
Халықаралық ғылыми конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
Алматы, 6-8 сәуір, 2022 ж.

МАТЕРИАЛЫ
международной научной конференции
студентов и молодых учёных
«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»
Алматы, 6-8 апреля 2022 г.

MATERIALS
International Scientific Conference
of Students and Young Scientists
«FARABI ALEMI»
Almaty, 6-8 April 2022

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ФИЛОСОФИЯ ЖӘНЕ САЯСАТТАНУ ФАКУЛЬТЕТІ

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ
ФАКУЛЬТЕТ ФИЛОСОФИИ И ПОЛИТОЛОГИИ

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

атты студенттер мен жас ғалымдардың
халықаралық ғылыми конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, Қазақстан, 6-8 сәуір 2022 жыл

МАТЕРИАЛЫ

Международной научной конференции
студентов и молодых ученых

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

Алматы, Казахстан, 6-8 апреля 2022 года

MATERIALS

International Scientific Conference
of Students and Young Scientists

«FARABI ALEMI»

Almaty, Kazakhstan, April 6-8, 2022

Председатель редакционной коллегии:
Мейрбаев Б.Б. – кандидат философских наук, профессор,
декан факультета философии и политологии

Заместители председателя редакционной коллегии:
Аликбаева М.Б. – заместитель декана по научно-инновационной работе и международным связям
Абдирайымова Г.С. – заведующая кафедрой социологии и социальной работы
Алгожаева Н.С. – заведующая кафедрой педагогики и образовательного менеджмента
Курманалиева А.Д. – заведующая кафедрой религиоведения и культурологии
Құранбек Ә.А. – заведующий кафедрой философии
Мадалиева З.Б. – заведующая кафедрой общей и прикладной психологии
Насимова Г.О. – заведующая кафедрой политологии и политических технологий

Материалы международной научной конференции студентов и молодых учёных «Фараби әлемі», Алматы, Казахстан, 06-08 апреля 2022г. – Алматы: Қазақ университеті, 2022. – 980 с.

ISBN 978-601-04-

В сборнике представлены доклады, выступления, тезисы участников международной научной конференции студентов и молодых учёных «Фараби әлемі», организованной Советом молодых учёных, преподавателями, магистрантами и докторантами факультета философии и политологии.

В работе конференции приняли участие молодые учёные из разных вузов Казахстана и зарубежных стран. В данном сборнике содержатся статьи и тезисы по актуальным проблемам философии, социологии, культурологии, социальной работы, религиоведения, психологии и педагогики.

Статьи изданы в авторской редакции.

УДК
ББК

ISBN 978-601-04-

© КазНУ имени аль-Фараби, 2022

БАЛАЛЫҚ ШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ФЕНОМЕН РЕТІНДЕ

*Оралқұл Ә. С., «Мәдениеттану» мамандығының 1 курс магистранты
Ғылыми жетекшісі: Өмірбекова А.Ө. философия ғылымдарының кандидаты
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қаласы*

Мақалада баланың қалыптасуындағы психологиялық зерттеулер бойынша З. Фрейдтің «Психоанализге кіріспе», К.Г. Юнгтің «Керемет бала» еңбектері қарастырылды. Филип Арьес «Ескі тәртіппен бала және отбасылық өмір» атты еңбегіне теориялық-әдіснамалық зерттеу жүргізілді.

Бала – негізінен бала кезіндегі адам. Балалық шақтың жас шектері әртүрлі мәдениеттерде, өмірлік цикл теорияларында және құқықтық жүйелерде ерекшеленеді. Жалпы жағдайда бала туғаннан бастап жыныстық жетілу кезеңінің соңына дейін адам деп аталады. Бала туралы ілім, біздің дәуірімізге дейінгі IV ғасырда Гиппократ медицинасының әкесі «Баланың табиғаты туралы» кітабынан бастау алады. Болашақта балаларды тәрбиелеу және оларға күтім жасау туралы Цельсус, Гален және Соран өз ғылыми жұмыстарын қалдырған. Келесі 15 ғасырда Гален мен Соран бұрын айтылған нәрсе іс жүзінде қайталанатын. Алайда, балалар өлімінің жоғары деңгейі, қайырымдылық ұйымдарының пайда болуы, сондай-ақ, Еуропаның кейбір елдерінде балалар мен панасыз балаларға арналған білім беру үйлерінің құрылуы XV-XVII ғасырларда балалар ағзасының ерекшеліктеріне қызығушылықты оятуға ықпал етті. Балаларды тәрбиелеу мен күтуге арналған көптеген жұмыстар жарияланды [1].

Бала – әрқашан дамып, өсіп отыратын тірі жан. Бала өсе келе оның психологиялық, физиологиялық, морфологиялық өзгерістерге ұшырауын байқаймыз. Эрик Эриксон адам дамуының сегіз психоәлеуметтік кезеңін атап өтті. Олардың төртеуі балалық шаққа сәйкес келеді. Ол нәрестелік, ерте балалық шақ, ойын жасы және мектеп жасы. Бұл жас шеңбері мәдениетке және сол мәдениеттегі тұрмыс-тіршілікке байланысты өзгеруі мүмкін.

Балалық шақ – бұл адам өміріндегі ерекше кезең, оның барысында денсаулық қалыптасады және жеке даму жүзеге асырылады. Бала кезінен бастап адам бүкіл өмірін сақтайтын нәрсені қабылдайды. Бала балабақшаға кіргенде, ол жаңа адамдармен, ересектермен және бұрын білмеген балалармен қоршалған кезде қатты күйзеліске ұшырайды. Егер ата-анасы жақын болса, ол қорықпайды. Егер ата-аналар мен тәрбиешілер күш-жігерін біріктіріп, баланы балабақшада да, үйде де қос қорғаныспен, эмоционалды жайлылықпен, қызықты және мазмұнды өмірмен қамтамасыз етсе, бұл өз кезегінде оның негізгі қабілеттерін дамытуға, құрдастарымен қарым-қатынас жасауға және болашақта мектепке дайындықты қамтамасыз етуге көмектеседі.

Мектепке дейінгі балалық шақта ата-аналар баланың жеке дамуына үлкен әсер етеді. Егер олар тәрбиешілердің әрекеттерін қолдамаса немесе оларға қайшы келсе, онда мұғалімдердің көптеген күш-жігері бекер болады. Ата-аналардың бүкіл оқу процесін білуі, балаға жанашырлық танытуы және оған қажетті нәтижеге қол жеткізуге көмектесуі өте маңызды. Тәрбиешілермен өзара әрекеттесу және балабақша өміріне қатысу арқылы ата-аналар баласымен де, балабақшада да, мектепте де мұғалімдермен педагогикалық ынтымақтастық тәжірибесін алады.

Мектепке дейінгі балалық шақтағы психикалық дамудың негізгі бағыттарын атайық. Біріншіден, жеке тұлғаның негіздері қалыптасады. Бала өзінің «Мен» белсенділігі туралы біле бастайды, өзін объективті бағалай бастайды. Мотивтердің бағынуы қалыптасады: олардың тікелей импульстарын саналы мақсаттарға бағындыру мүмкіндігі пайда болады. Бала белгілі бір шектерде өзінің мінез-құлқы мен іс-әрекетін басқаруды, оның нәтижесін болжауды және оның орындалуын бақылауды үйренеді. Мектеп жасына дейінгі баланың эмоционалды өмірі күрделене түседі: эмоциялар мазмұны байытылады, жоғары сезімдер қалыптасады. Екіншіден, баланың қызмет мен қарым-қатынас аясы кеңейеді. Тек анасымен қарым-қатынастан ол құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасқа көшеді. Бала ойнай бастайды, сурет салады, құрастырады, еңбек тапсырмаларын орындайды. Сонымен қатар, ол осы қызмет

түрлерінің мақсаттары мен мотивтерін игереді, белгілі бір дағдыларды, қабілеттер мен жеке қасиеттерді қалыптастырады (табандылық, ұйымшылдық, әдептілік, бастамашылық, еңбекқорлық және т.б.). Үшіншіден, балалық шақтың осы кезеңінде танымдық даму қарқынды түрде жүреді. Бала ана тілін меңгереді. Ол сөйлеуді түсінуді ғана емес, ана тілінің фонетикасы мен грамматикасын да үйренеді. Түс, пішін, өлшем, кеңістік, уақытты қабылдау жақсарады. Зейіннің, есте сақтаудың, қиялдың түрлері мен қасиеттері дамиды. Талдаудың, синтездеудің, жалпылаудың, жіктеудің және т.б. ойлаудың көрнекі формалары мен ақыл-ой операцияларының қалыптасуы жүреді. Психикалық процестердің озбырлығы қалыптасады, яғни, оларды басқара білу, танымдық іс-әрекеттің мақсаттарын қою және олардың жетістіктерін бақылау.

Ата-аналар мен мұғалімдер нені есте сақтауы керек:

- бала – бірегей тұлға және біз оның даралығын сақтауымыз керек;
- бала – ата-аналар мен мұғалімдерде қолдауға дайын адамдарды көруі керек;
- мұғалімдер – балаларға, ата-аналарына шексіз құрмет көрсетуі керек;
- ата-аналар балаға мұғалімдерге деген сенімді оятып, топтың істеріне белсенді қатысуы керек екендігін ұғындыруы керек;
- ата-аналар мен мұғалімдер тәрбиеге деген көзқарасын өзгерте алады, баланың алдыңғы тәжірибесін, оның мүдделерін, қабілеттері мен қиындықтарын ескере отырып, баланың психологиялық ерекшеліктерін білу негізінде баламен диалог жүргізе алады;
- ата-аналар мен мұғалімдер баланың жасаған нәрселеріне (әңгіме, ән, сурет, ғимарат) шынайы құрмет сезімін сезінеді. Баланың өзіне деген сенімділігін, сәттілігін қалыптастыруға ықпал ететін оның бастамасы мен тәуелсіздігіне таңдану.
- ата-аналар мен мұғалімдерге балаларды тәрбиелеу және оқыту кезінде түсіністік, нәзіктік, шыдамдылық таныту. Баланың көзқарасын ескеру болып табылады.

Қазіргі заманғы мектепке дейінгі мекеме мен отбасының өзара іс-қимылы ынтымақтастыққа негізделуі керек. Осылайша, мұғалім баланың мүддесі үшін ынтымақтастық қажет екенін түсінеді және оған ата-анасын сендіреді. Ынтымақтастықтың жетістігі отбасы мен балабақшаның өзара қарым-қатынасына байланысты. Ата-аналардың педагогтың балаға деген жақсы көзқарасына сенімді болғаны, педагогтың тәрбие мәселелеріндегі құзыреттілігін сезінгені маңызды, бірақ ең бастысы — оның жеке қасиеттерін-қамқорлығын, адамдарға назарын, мейірімділігін, сезімталдығын бағалауы. Қарым-қатынас мәдениеті, әдептілік, өзара түсіністік, сенім қажет.

Баланың санасының қалыптасуы тікелей оның кішкентай кезінен-ақ басталатыны анық. Сол себепті, зерттеу барысында психологтардың, оның ішінде Зигмунд Фрейдтің еңбектеріне жүгініп, баланың психологиялық даму мәселелері қарастырылды.

Баланы зерттеуді жалғастырған психологтар психо-жыныстық даму теориясы аясында психикалық құрылымдар мен функциялардың туа біткен схемалардан, жетілу мен жеке тәжірибенің салдарынан қалай пайда болатынын зерттей отырып, жеке тұлғаның дамуына көбірек көңіл бөлді. Адам даму процесінде өз тәжірибесін қалай ұйымдастырады және қалай жұмыс атқаратынын қарастырады. Соның ішінде Зигмунд Фрейд өсудің жасөспірім кезеңін тұлғаның қалыптасуының соңғы кезеңі деп санады. Оның кейбір ізбасарлары басқа пікірлерге ие болды. Олар даму – бұл өмір бойы жүретін процесс деп санады және психо-жыныстық теорияны үш ересек сатыға қосу арқылы толықтырды: адамның жақындасу, көбею және Эго интеграциясы қабілетін игеру.

Сонымен қатар, Карл Густав Юнг әр адам үшін өзінің ішкі баласын сақтау қажет деп санады. «Біріншіден, әрқайсымыздың бір кездері балалық шағымыз болды. Бірақ бұл әртүрлі болады. Кейде адамның балалық шағы, жұмсақтықпен айтқанда, сәтсіз болады немесе бақытты, жалғыз және кейде қайғылы, бір қалыпты емес еді. Сондықтан, келесі ұрпақ көбінесе түбегейлі өзгереді деп есептейді Юнг. Оның ойынша, «бала ата-анадан ерекшеленетін қасиеттер жиынтығымен туады. Жалпы, оның түбегейлі басқа құндылықтары да бар. Сондықтан ата-аналар көбінесе балаларымен ортақ тіл таба алмайды. Біріншіден, олар мүлдем басқа уақытта өсті. Әрине, олар бір нәрсені дұрыс деп санайды, ал басқа ұрпақтар басқаша.

Екіншіден, олар жай ғана балаларына алаңдайды». Карл Юнгтің айтуынша, ішкі баланы сауықтыру – бұл әркім үшін маңызды міндеті емес, бірақ іс жүзінде бірінші кезектегі міндет. Өйткені, қандай да бір проблемалар туындаған кезде әрі қарай жүру қиындыққа тап болуы мүмкін дейді психолог [2].

Балалармен жұмыс жасаған әр психолог өзінің өсу теориясын алға тартады. Олардың арасындағы негізгі айырмашылықтар психикалық аппараттың қалыптасу кезеңдерін ойлау, қабылдау және реакциялар түрлерін әр түрлі есептеуден тұруына байланысты. Мен мұнда оларды тізімдемеймін, Фрейдтің көзқарасына тоқталамын. Ол ұсынған психо-жыныстық тұлғаның даму теориясы, мүмкін, өсудің алғашқы үйлесімді теориясы болды немесе балалар психологиясын кең көлемде зерттеуге негіз болды.

Анна – Фрейдтің ең кенже қызы. Ол бала психикасын алғашқы зерттеушілердің бірі болды. Фрейдтің қызы Анна әкесінің зерттеулерін дамытып, жалғастырды, тіпті психоаналитикалық теорияның жаңа бағытын – эго психологиясын құрды. Бұл бағыттың айырмашылығы – бұл зерттеу объектісіне бейсаналық емес, объективті-балалар мен сәбилердің реакциясы мен мінез-құлқы болды. Фрейдтің ісін әртүрлі контексте көптеген психологтар жалғастырды, өйткені тәсіл өте танымал болды [3].

Фрейд бейсаналық – барлық реакциялардың қайнар көзі және мотивациялық күші жыныстық сипатқа ие деп санайды. Ал өсу кезеңдері – бұл әртүрлі эрогендік аймақтардағы психикалық энергияның қозғалысы мен шоғырлануы. Бала жыныстық импульстарды білдіруге тырысады, бірақ қоғам бұған қарсы тұрады, олардың жолын кесу нәтижесінде травматикалық тәжірибелерге ықпал етеді. Өсу кезеңдері келесідей: Ауызша кезең (туғаннан 1 жасқа дейін) – осы кезеңнің бірінші кезеңінде (шамамен алты ай) негізгі эрогендік аймақ және ләззат алу аймағы-ауыз. Бала бастапқы нарциссизм жағдайында-өзін әлемнен бөлмейді. Ауызша кезеңнің екінші кезеңінде (екінші жартыжылдықта) баланың сүт тістері пайда болады, яғни агрессияның көріну қабілеті. Бала анасымен араласқандықтан, онымен байланыс оның жайлылық сезімін тудырады. Бұл кезеңде бала ананың әлі де жеке организм екендігімен және жақын жерде үнемі бола алмайтындығымен байланысты алғашқы қиындықтарды бастан кешіруді оқиды. Ананың жаңа туған нәрестенің жанында болмауына немесе оның мінез-құлқының қалағанына сәйкес келмеуіне байланысты алаңдаушылық тудырады. Баланың Эго әлі қалыптаспаған, психикалық реакциялар – инстинктивті-сезімдік саламен байланысты. Егер осы кезеңде нәрестеде әртүрлі талаптары қанағаттандырылмаса немесе қажеттіліктерді қанағаттандырумен байланысты әртүрлі травматикалық тәжірибелер болса, біз ауызша бекіту туралы айтуға болады. Жеке басын қалыптастырылған салдарынан тапшылығы немесе жарақаттық уайым ішінде ауызша кезеңде әр түрлі болуы мүмкін. Анальды кезең (1 жастан 3 жасқа дейін). Либи-до-жыныстық сипаттағы бейсаналық тартымдылыққа назар аударады, ол ұқыптылыққа дағдыланған баланың назарына айналады. Жалпы, либи-до ұғымы қарапайым адамды түсіндірудегі қарапайым жыныстық тартымдылықтан сәл кеңірек. Бұл сондай-ақ өмір, тартымдылық, бейімділік энергиясы, инстинкт болып табылады.

Фалликалық немесе эдипус кезеңі (3 жастан 5 жасқа дейін). Осы кезеңде бала қарама-қарсы жыныстағы ата-анаға либидоздық тартымдылықты сезіне бастайды, сол жыныстағы ата-анаға бәсекелестік сезімімен бірге жүреді. Ұлдарда бұл Эдипус кешені, ал қыздарда Электра кешені деп аталады. Әрине, бұл тартымдылықты жүзеге асыру мүмкін емес, бұл баланың ішкі қайшылығын тудырады – сезімдерді басу керек, ал репрессияға деген ұмтылыс. Электра кешені кем емес жарақат алады. Қыз балалар ер балалардың жыныстық мүшесіне қызғанышпен қарайды, сондықтан олар өздерін төмен сезінеді және әкесіне ие болу үшін ананың орнын алуға тырысады – деген қорытындыға келеді Зигмунд Фрейд осы кезеңде. Қалай болғанда да, осы кезеңде болашақ сексуалдылықтың негізгі мінез-құлық аспектілері белгіленеді. Осы кезеңдегі травматикалық тәжірибелер ересектерде қаттылық немесе импотенция, вуайеризм, параноидтық бұзылуларда көрінуі мүмкін. Әдетте, осы кезеңде травматикалық тәжірибесі бар адамдар некеде бақытсыз, жыныстық өмірді бұзады.

Жасырын кезең (5 жастан 12 жасқа дейін). Бұл жыныстық тыныштық кезеңі. Супер Эго қалыптасып, нығаяды жалғастыруда. Бала моториканы дамытады, тәртіпті және тыныштық

күйде болады. Либи́до энергиясы әлеуметтік арнаға – құрдастарымен қарым-қатынасқа бағытталады.

Жыныстық жетілу немесе жыныс сатысы (12 жастан 18 жасқа дейін). Бұл кезеңде жасөспірім толығымен қалыптасады және нақты жыныстық қатынасқа ұмтылады. Өйткені, қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін жасөспірім белсенді ұстанымға ие болуы керек, егер алдыңғы тәжірибе немесе сыртқы орта қанағаттандыру үшін қиындықтар туғызса, ол регрессияға бейім – интеллектуализация, аскетизм жолына түсу ықтималдылығы жоғары болады. Фрейд осы кезеңде барлық жасөспірімдер өздерінің жыныс мүшелеріне қызығушылық танытады деп санайды – бір жағынан, бұл Эдипус кезеңінің жаңғырығы, екінші жағынан, менің ойымша, сол жыныстағы құрдастар жыныстық қатынас үшін ыңғайлы нысандар болып табылады. Бұл кезеңде жасөспірім белсенді және кейде гипертрофиялық түрде өзін-өзі растайды. Ол өз өмірін дербес қалыптастыру үшін күш сезінеді, бірақ әлі де ересектерге тәуелді екенін мойындайды. Енді ол өзін қоғамның белсенді және тәуелсіз мүшесі ретінде көрсетуге күш салуы керек. Бәрінен бұрын оған қолдау мен түсіністік қажет. Осы кезеңде пайда болатын травматикалық тәжірибе негізінен ата-аналардың түсінбеушілігімен, немқұрайлылығымен немесе гипер-қамқорлығымен байланысты бала өзгеріп кетеді. Егер жасөспірімді ата-ана естімесе, сайып келгенде ол – сыртқы қақтығыс жағдайын жасайды, егер олар шамадан тыс қолдау көрсетсе, ол тәуелсіздіктен айырылып, қоршаған ортамен өзара әрекеттесудің паразиттік түріне ауысады, егер ол бағытталмаса, онда олар жинақтылықтың, дәйектіліктің және мақсаттылықтың жетіспеушілігін тудырады [3, Б. 65]. Осылайша Зигмунд Фрейд балалардың даму ерекшеліктерін сипаттайды. Біз бұл жерден балалардың әртүрлі кезеңде әртүрлі мінез-құлықтың пайда болып, өз кезегінде өзгеріп отыратындығын аңғарамыз.

Жасөспірімдік кезең әдетте бұрылыс, өтпелі, сыни деп сипатталады, бірақ көбінесе жыныстық жетілу жасы ретінде сипатталады. Француз этнографы және тарихшысы Ф. Ариес жасөспірім алғаш рет XIX ғасырда және XX ғасырда пайда болды деп ұсынды [4]. Қазіргі уақытта, әлемнің дамыған елдерінде баланың дамуын ата-аналардың бақылауы некеге дейін жалғасқан кезде, өмірдің бұл кезеңі біртіндеп артып келеді. Қазіргі мәліметтерге сәйкес, ол он жылға жуық уақытты қамтиды. Л. С. Выготский жасөспірім кезеңіне тарихи білім ретінде келді. Ол жасөспірім кезеңінің ерекшеліктері мен ұзақтығы қоғамның даму деңгейіне байланысты айтарлықтай өзгереді деп сенді [5].

Жасөспірім – балалық шақтан жасөспірім жасқа дейінгі жасөспірім немесе қыз. Қазіргі заманғы ғылым жасөспірімді елге (тұратын аймағына) және мәдени-ұлттық ерекшеліктеріне, сондай-ақ жынысына (12-14 жастан 15-17 жасқа дейін) байланысты анықтайды. Жасөспірімдер өмірдегі мақсаттарын іздейді, философияға қызығушылық танытады, қарама-қарсы өріс туралы көбірек білуге тырысады. Осылайша жасөспірімдер мен жасөспірімдер арасындағы қарым-қатынас пайда болады.

БҰҰ-ның «Әлемдегі балалардың жағдайы» баяндамасының авторлары жасөспірім адам дамуының маңызды кезеңі екенін атап өтті. Өйткені, өмірдің екінші онжылдығында кедейлік пен теңсіздік айқын көрінеді. Кедей ортадан шыққан жастардың білім алу мүмкіндігі аз. Олар зорлық-зомбылыққа жиі ұшырайды. Дамушы әлемде қыздардың 18 жасқа дейін үйлену қаупі бай елдерге қарағанда үш есе жоғары. Бүгінгі жасөспірімдердің көпшілігі дамушы елдерде тұрады. Олардың көпшілігі үлкен қиындықтарға тап болады [6].

Кәмелеттік жасқа толмаған азамат – 18 жасқа дейінгі бала. Ұрпақтарға қамқорлық – әр рудың, алыс өткенде ол бүкіл тайпаның, кланның, оған тиесілі қауымдастықтың тағдыры болды. Қарапайым қоғам дамыған сайын баланың анамен байланысы барған сайын байқалады. Белгісіз әкелердің балалары біртіндеп оның айналасында біртұтас топ құрады. Бала толығымен анасына тиесілі болған дәуірде оның өмірі оның еркіне байланысты болды. Ол тамақ туралы қамқорлық жасай алмайынша, ол ананың бір бөлігі болып саналды. Адамзат қоғамының дамуымен баланың әкесімен байланысы пайда бола бастайды. Әкелік құқықтың үстемдігі кезінде балалар әкесіне тиесілі болды, өйткені олардың анасы әкелеріне тиесілі болды. Патриархалды отбасының дамуымен әкенің жаңа туған нәрестені өлтіру құқығы шектелді, баланың өмірі ғасырлар бойы қалыптасқан оны жазалау құқығы ғана қалды. Бірте-бірте бала мүдделерін қорғау индустриалды отбасының даму дәуірімен сәйкес келетін қамқорлық пен мемлекеттің тақырыбына айналды. Отбасында бала толығымен ата-анасына

бағынатын болған. Екатерина II билігі кезінде ата-аналық билікті сақтау үшін балаларға арналған арнайы түрмелер құрылды, онда балаларды ата-аналарының өтініші бойынша орналастыруға болады. Ерекше қиын жағдайда шаруалардың жетім балалары болды. Оларға қамқорлық ауылдық қауымдастықтарға жүктелді. Кейінірек аудандық мекемелер баланы қорғауды жүзеге асырды. 20 ғасырда адамзат баланы қорғауға назар аударды. Алайда, бірінші дүниежүзілік соғыс, 1917 жылдың қазанынан кейін болған әлеуметтік-экономикалық күйзелістер балалардың жағдайын нашарлатты. Сол кездегі құқықтық нормалар баланы құтқаруға, оның физикалық өмір сүруіне бағытталған болатын. Баланы қажетті қорғауды кеңінен жариялау оның моральдық және физикалық өлімінің көздерін сақтаумен қатар жүрді. 21 ғасыр қарсаңында балаға қоғамдағы және отбасындағы өзіне тиесілі құқықтардың субъектісі ретінде қарау қажеттілігі туындады.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1 Ребенок // Электронный ресурс URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B1%D191%D0%BD%D0%BE%D0%BA>
- 2 Юнг К. Г. Божественный ребенок // Электронный ресурс URL: <https://carljung.ru/Library/Reenok.htm>
- 3 Обухова Л.Ф. Детская психология. Теории, факты и проблемы. – М.: Тривола, 1995. – 352 с.
- 4 Арьес Ф. Ребенок и семейная жизнь при Старом порядке. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 1999. – 416 с.
- 5 Выготский Л. Собрание основных работ. – Т. 4. Детская психология. М.: Педагогика, 1984. 432 с. // Электронный ресурс URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/vug_all/index.php
- 6 «Положение детей в мире, 2016 год: справедливые возможности для каждого ребенка» Электронный ресурс URL: <https://www.asi.org.ru/2016/07/08/doklad-o-polozhenii-detej-v-mire/>

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОБАНЫ БАСҚАРУ ПРИНЦИПТЕРІНІҢ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯСЫ: АРТ-МЕНЕДЖМЕНТ

Смагулова Ж.С., «Мәдениеттану» мамандығының 2 курс магистранты

*Ғылыми жетекшісі: Омирбекова А.О., философия ғылымдарының кандидаты, доцент м.а.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қаласы*

Әуел бастан басқару жүйесінің басты теориялары өнеркәсіп өндірісінің қалыптасу жағдайында дамығанын естен шығармаған жөн. Ол теориялардың барлығы дерлік стандарттылық күмбезіне бағындырылған, яғни шыққан нәтиже мен оған жету үдерісі бір реттілік бойынша жүзеге асырылып отырды. Дегенмен жаһандану дәуірінің күрт белең алуына орай, коммерциялық жобалар тек өнеркәсіп өндірісінде емес, өнер саласында да қарқынды дамыды. Соған орай, мақсатты түрде нақ өнер саласындағы коммерциялық жобаларды басқару зерттеледі. Шығармашылық жобаларды басқарудың мысалы ретінде күннен-күнге өріс алып отырған арт-менеджмент аясы алынып отыр, бұл жерде арт жоба – шығармашылық саласының өнімі ретінде көрініс табады.

Барлық саладағы шығармашылық аясының болмысы, ең алдымен, стандарттылық деңгейінің төмендігімен тығыз байланысты, қажетті нәтиже мен жұмыс әдістерінің де төмен деңгейі осыдан. Шығармашылық үдерісі көптеген әрекеттердің жиынтығынан құралады:

- өнім өндірісі;
- көріністі қалыптастыру, алдымен, сапалы сипаттамаларының болуы, екіншіден, өнімнің өндірілуі (жұмыс принциптері, технологиялар және т.б.);

Шығармашылық – тұлға бойға біткен шабыттан туындағандықтан, оның нақты шешімі мен міндеттері жазылған жүйелі нұсқаулығы мен ережесі болмайды. Сол себепті шешуге кіріскен адам оны шешудің дұрыс жолын білмейді. Әрбір арт саланың өзіне ғана тән нәтижесі мен егжей-тегжейлі атап айту мүмкін емес қырлары болғандықтан, әдіс-тәсіл мен мақсат тұрғысынан бұл үдеріс анықталмаған болып саналады.

Сонымен қатар, өнімді маркетинг контекстінен тыс жүзеге асырылатын шығармашылық іс-әрекеттер нәтижеге емес, процеске бағытталған. Суретші үшін жұмыс сапасының критерийі